

MARLOES SOER

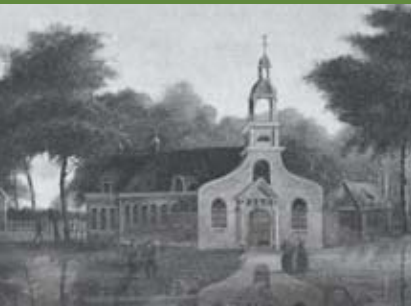
VAN BOERDERIJ NAAR WATERSTAATSKERK?

In 1824 had koning Willem I bij Koninklijk Besluit bepaald dat in het koninkrijk geen nieuwe kerkgebouwen mochten worden opgericht of bestaande kerken mochten worden herbouwd of gewijzigd zonder voorafgaande toestemming van zijn regering. Een toestemming die paste in het absolute toezicht dat de landsregering ook in kerkelijke zaken wilde hebben. De projecten voor kerkbouw werden door de ingenieurs van Rijkswaterstaat beoordeeld. Voor kerkbouw was het bovendien mogelijk een subsidie aan te vragen. Vooral katholieke staties maakten van deze regeling gebruik. Naarmate de staat meer subsidie verleende, werd het toezicht en de bemoeienis vanuit de overheid groter. Dit betekende onder andere dat de waterstaatsingenieurs de ingediende plannen vaak ingrijpend vereenvoudigden. Indien geen subsidie werd aangevraagd was de toetsing van de bouwplannen minder ingrijpend: men keek dan of het plan constructief in orde was en of de bijgeleverde kostenbegroting klopte. In 1852 diende de katholieke statie van Soest haar bouwplannen voor een nieuwe kerk in. Zij kon de bouw geheel uit eigen fondsen betalen en vanuit waterstaat werd het ontwerp dan ook niet aangepast. Niettemin wordt kerk van de H.H. Petrus en Paulus in Soest wel aangeduid als een waterstaatskerk.

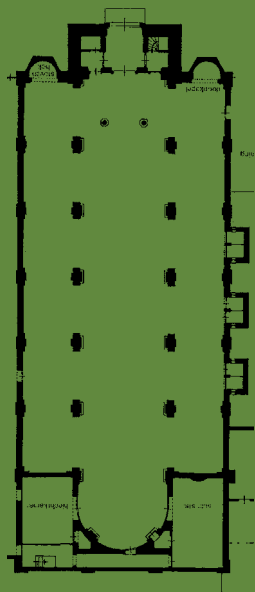

De katholieke inwoners van Soest en omgeving gebruikten vanaf 1692 een verbouwde boerderij als kerk. Net als de schuilerkerken in de steden had dit gebouw geen uiterlijke kenmerken van een kerk. In de achttiende eeuw werd de boerderij verbouwd en vergroot. Martinus van Dijk, pastoor van 1826 tot 1839, liet het gebouw in 1836 verrijken met een toren, waardoor de kerkelijke functie naar buiten toe duidelijk werd. Ondanks de verbouwingen, uitbreidingen en verfraaiingen werd het gebouw te klein en voldeed het niet meer aan de eisen die pastoor en kerkgangers aan een kerk stelden. Het verkeerde bovendien in slechte staat. Toch duurde het tot de komst van pastoor Willem Steenhoff, in 1851, voordat daadwerkelijk concrete plannen voor nieuwbouw werden gemaakt. Steenhoff deed de aanvraag voor toestemming aan het begin van 1852. De plannen werden vervolgens aan de aartspriester (die leiding gaf aan de staties in Utrecht), de hoofdingenieur van Rijkswaterstaat en de commissaris van de koning in Utrecht ter beoordeling voorgelegd. De goedkeuring was al na ruim twee maanden verkregen, op 8 april 1853 werd de eerste steen gelegd en de hele bouw was binnen het jaar voltooid. Steenhoff had namelijk in twee zondagen ruim dertigduizend gulden voor de bouw bijeen gekregen. Deze gunstige financiële positie was in belangrijke mate debet aan het snelle besluitvormings- en bouwproces. De kerk is opgetrokken in een neoclassicistische stijl, die (ten onrechte) wel wordt geassocieerd met de Waterstaatsstijl, die doorgaans veel soberder is. Als het project door een waterstaatsingenieur zou zijn aangepast, waren het pilasterfront, het beeldhouwwerk en de rijke uitvoering van de toren waarschijnlijk als overbodige en

DE PASTOOR ZAL ZICH GELUKKIG HEBEN GEPREZEN MET DE DONATEURS BINNEN ZIJN STATIE

kostbare elementen geschrap. De opdrachtgever en diens architect mochten zich echter verheugen in het feit dat de bouwsom door de statie zelf bijeen was gebracht, waardoor zij van dergelijke interventies verlost bleven. Er werd immers geen subsidie aangevraagd, dus de toetsing van het bouwproject was terughoudend. De architect was naar alle waarschijnlijkheid Theo Molkenboer. Dat veronderstellen we gezien de treffende overeenkomsten met andere kerken uit diens oeuvre, in het bijzonder de (afgebroken) St. Vituskerk in Hilversum uit 1853. Bovendien kende Steenhoff de architect mogelijk uit de tijd dat hij doceerde aan het seminarie van Warmond, waarvoor Molkenboer de kapel ontwierp.

De façade van de Soester kerk wordt gedomineerd door de brede natuurstenen torenopbouw bestaande uit drie geledingen. De onderbouw dient als podium voor de tweede torengeleding en is voorzien van een fraai beeldhouwde ingangspartij met een fronton gedragen door consoles. Boven de entree staat een beeld van Christus Salvator in een nis tussen Dorische pilasters, met daarboven een hoofdstel met fronton. De derde geleding is aanmerkelijk smaller en wordt met de onderbouw verbonden door schouderstukken. Deze vierkante torenbekroning bestaat uit een podium met uurwerk met daarop de toren met klokkenstoel. Petrus en Paulus staan in nissen in de bakstenen gevels van de zijbeuken.

De oorspronkelijke kerk bestond uit een middenschip met zijbeuken en een ronde koorruimte. Aan de buitenzijde was de vorm van het koor niet zichtbaar, omdat ernaast de sacristie en een biechtkamer waren aangebouwd. Het middenschip was hoger dan de zijbeuken, waardoor er een lichtbeuk ontstond met een rij thermenvensers. De classicistische vormgeving in de voorgevel werd dus in het interieur doorgezet. Diverse interieuronderdelen werden echter uitgevoerd in een barokke stijl, waardoor deze

eenheid werd doorbroken. De voorgevel en elementen uit de barokke inrichting zijn tot op de dag van vandaag behouden. De kerk zelf werd in 1968 afgebroken en vervangen door een eenvoudiger exemplaar. Het geheel lijkt weer een beetje op een oude boerderij, nu echter wel van alle kenmerken van kerk in de voorgevel.

Door de actieve inzet van een invloedrijke pastoor, die in staat was voor zijn bouwplannen voldoende fondsen te werven, werd in Soest in 1852 een grootse kerk gebouwd die in niets deed denken aan de eenvoudige, verbouwde boerderijshuur waar tot die tijd de mis werd opgedragen. De Soester statie presenteerde zich zeer zelfbewust. Het gebouw vormt in wezen een opmaat naar het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie een jaar later. De bouwstijl was het classicisme, de geëigende stijl voor openbare gebouwen in deze periode. Deze stijl was niet voorgeschreven door de ambtenaren van het departement van waterstaat, maar voorgesteld door een zelfstandig architect. Als Steenhoff niet zoveel geld bijeen had gekregen maar aanspraak op rijks subsidie had moeten maken, was de invloed op het ontwerp vanuit waterstaat veel groter geweest en zou het gebouw er veel eenvoudiger hebben uitgezien. Pastoor Steenhoff zal zich gelukkig hebben geprezen met zijn statie.

Bronnen

- T.H. van der Dunk, *'Wat er staat is zelden Waterstaat'*, Bulletin KNOB 91 (1992), pp. 1-14.
- E. Hansen, Els, *Tussen latwerk en gips, architect Theo Molkenboer en de R.K. kerk van Overveen*, Doctoraalscriptie Universiteit Leiden.
- E. Heupers, *'Wilhelmus Steenhoff, Pastoor te Soest 1851-1880'*, Maandblad van Oud-Utrecht 35 (1962), pp. 113-119.
- F.S.I. Knaapen, *De Petrus en Paulusparochie, Soest* 1989.